

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Руслана Давидюк (Рівне)

Ставлення радянської влади до російської та польської громад на Рівненщині у 1939–1941 рр.

Приєднання західноукраїнських земель до складу СРСР у вересні 1939 р. жодним чином не сприяло налагодженню міжнаціональних відносин. Офіційні гасла свідчили про інтернаціоналізм, на практиці ж представники влади робили ставку на протиставлення націй, у різних умовах надаючи перевагу одним чи іншим.

Встановлення тотального контролю органів НКВС над населенням Рівненщини впродовж 1939–1941 рр. носило системний характер, включаючи адміністративні заходи, активізацію каральних підрозділів, намагання виявити та ліквідувати будь-який спротив владі. Як наслідок цього – зазнали масових переслідувань, арештів та депортацій представники всіх національних меншин, які тут проживали. Не були винятком і представники російської меншини, крім того, що серед них значною була частка білої еміграції.

Згідно з офіційними даними перепису населення, з 1921 до 1931 року кількість росіян на території Волинського воєводства зростає із 9,45 до 23,4 тис.¹ Таке збільшення чисельності росіян можна пояснити насамперед впливом значної частини репатріантів та білої еміграції з радянської Росії. Росіяни на території воєводства були переважно службовцями, вчителями, священиками, землевласниками.

---

¹ Кучерена М. М. Етнодемографічні зміни у Волинському воєводстві 1921–1939 рр. // *Наук. вісник Волинського держ. ун-ту.* – Сер. Іст. науки. – 2000. – № 3. – С. 102.

Політичною силою, яка представляла інтереси росіян у Польщі, було Російське народне об'єднання (РНО), що утворилося 1923 р. Організація декларувала лояльне ставлення до польської влади і вважала себе представником інтересів всього православного населення краю. Представники РНО виступали за організацію шкільництва російською мовою, за підтримку російської культури, за права російської меншини перед виборами до сейму, однак реального впливу на політичні процеси вони так і не досягли.

Ініціатором створення партії був книготорговець з Варшави Микола Серебрянников. Керівниками РНО у Рівному були Микола Прохоров і Володимир Штейнгель з Городка².

1924 р. для надання допомоги росіянам, жителям м. Рівного та його околиць, було засноване Російське благодійне товариство (Русское благотворительное общество – РБО). Ця організація опікувалася проблемами утримання навчальних закладів, початкових шкіл і гімназій, надавала медичну, юридичну допомогу місцевим росіянам. Ініціаторами створення цього товариства у Рівному були Прохоров, Копилов та настоятель місцевого собору Рогальський³. На час утворення цієї організації симпатизувало близько 400 осіб, хоча членами товариства вважалися лише 130⁴.

З 1929 по 1939 роки Російське благодійне товариство очолював місцевий житель, юрист за освітою Сергій Якович Панченко⁵. Одночасно він належав до Російського народного об'єднання. Народився Сергій Панченко 1893 р. у с. Неміринці Подільської губернії. 1912 р. закінчив Першу київську гімназію й вступив на юридичний факультет до Петербурзького університету. З осені 1916 по червень 1917 р. Сергій Панченко перебував у царській армії, а 1920 р. був мобілізований до армії Симона Петлюри, де обіймав посаду прокурора військового суду. Наприкінці 1920 р. перейшов р. Збруч й оселився на території Польщі⁶.

При благодійному товаристві було утворено «Светлицу», яка об'єднувала російську молодь. Активну роботу у ній проводила Галина Масловська, уродженка Петербурга, яка 1914 р. разом з батьками переїхала у Рівне. 1935 р. Галина закінчила російську гімназію у Рівному, після цього

---

² Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО), ф. Р-2771, оп. 2, спр. 398, арк. 20–21.

³ Там само, арк. 15зв.

⁴ Там само, арк. 12 і зв.

⁵ Там само, арк. 24.

⁶ Там само, арк. 16–17.

працювала телефоністкою на пошті, проживаючи разом з батьками. Батько Галини, Євген Масловський, мав власну адвокатську контору у Рівному⁷.

Г. Масловська працювала у культурно-просвітницькому відділі при РБО, відвідувала збори, вечори, сплачувала членські внески, складала доповіді, зокрема, про літературну діяльність російських поетів⁸.

Зазначена громадська робота стала підставою для арешту Галини Масловської органами НКВС 6 червня 1940 р. та ув'язнення її у Рівненську тюрму⁹. Після допитів, очних ставок, показів свідків справу було розглянуто Особливою нарадою при НКВС СРСР (протокол № 133 від 18 жовтня 1940 р.). Галину Масловську, як соціально-небезпечний елемент згідно зі ст. 54–10, 54–11 КК УРСР, було відправлено до виправно-трудового табору на 8 років, рахуючи термін з 5 червня 1940 р.¹⁰ 6 грудня 1941 р. її було амністовано.

За активну політичну діяльність в умовах Польської держави керівника РБО Сергія Панченка 14 жовтня 1939 р. було заарештовано Рівненським управлінням НКВС. Його звинувачували як учасника білогвардійської організації «Братство русской правды», хоч на допитах він цього так і не визнав. Натомість цілком визнавав свою активну участь у діяльності РБО та РНО¹¹.

Справу Сергія Панченка було передано на розгляд Особливої наради при НКВС СРСР. Цей позасудовий орган 7 травня 1941 р. (протокол № 47) прийняв рішення за ст. 54–4, 54–13 КК УРСР «ув'язнити С. Я. Панченка, як соціально небезпечний елемент у виправно-трудова табір на 8 років, рахуючи термін із 14 жовтня 1939 року»¹².

Галина Масловська, Сергій Панченко згідно зі ст. 1 указу президії Верховної ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце у період 30–40-х і початку 50-х років» були реабілітовані. Дане рішення було підтвержене постановами заступника прокурора Рівненської області від 9 серпня 1989 р.¹³ та від 28 липня 1989 р.¹⁴

---

⁷ Там само, спр. 408, арк. 5.

⁸ Там само, арк. 16.

⁹ Там само, арк. 5зв.

¹⁰ Там само, арк. 64.

¹¹ Там само, спр. 398, арк. 15, 31.

¹² Там само, арк. 85.

¹³ Там само, спр. 408, арк. 65

¹⁴ Там само, спр. 398, арк. 86.

Частина росіян у міжвоєнний період володіла чималою земельною власністю, що і було причиною їхнього арешту після встановлення у краї більшовицької влади. Це можна простежити за кримінальною справою Олексія Олександровича Кондратьєва, сина російського письменника Олександра Олександровича Кондратьєва, який у 20-х рр. ХХ ст. проживав у містечку Дорогобужі.

Олексій Кондратьєв народився 28 травня 1906 р. у м. С.-Петербурзі¹⁵. 1916 р. сім'я Кондратьєвих переїхала у Волинську губернію до бабусі по матері Катерини Миколаївни Красовської, яка володіла до 180 га землі у містечку Дорогобуж. 1932 р. Олексій закінчив Рівненську гімназію, став студентом агрономічного факультету Львівського політехнічного інституту, де прочився два роки. Після смерті бабусі, Олексій Олександрович отримав у спадщину майже 16 га й почав займатися сільським господарством¹⁶.

Як відомо, радянська влада з вересня 1939 р. розпочала боротьбу із земельними власниками, націоналізувавши їхні землі. Все майно родини Кондратьєвих було також націоналізовано¹⁷. У цих умовах Олексій Олександрович у вересні 1939 р. переїхав до м. Рівного. Проживши у Рівному один рік, до вересня 1940 р., він переселився у Грубешівський повіт, у німецьку зону окупації, де працював помічником у волосному управлінні, пізніше завідувачем сільськогосподарським відділом. У лютому 1942 р. Олексій Кондратьєв повернувся до Рівного¹⁸.

Походження та заняття О. Кондратьєва спричинили до того, що ним зацікавилися радянські органи державної безпеки. Співробітники управління НКДБ Рівненської області заарештували О. Кондратьєва 26 березня 1945 р. і помістили його до внутрішньої тюрми УНКДБ¹⁹. На численних допитах слідчі намагалися звинуватити Олексія Олександровича у належності до Національного трудового союзу нового покоління (НТСНП), однак він категорично заперечував подібні закиди²⁰. Постановою заступника начальника УНКДБ Рівненської області від 6 жовтня 1945 р. справу за недостатністю доказів було припинено, заарештованого Олексія Кондратьєва звільнено з-під варті²¹.

---

¹⁵ Там само, спр. 2103, арк. 7–8.

¹⁶ Там само, арк. 9.

¹⁷ Там само, арк. 22зв.

¹⁸ Там само, арк. 9.

¹⁹ Там само, арк. 50.

²⁰ Там само, арк. 25, 45.

²¹ Там само, арк. 54–57.

Заарештованого органами НКВС 10 квітня 1940 р. росіянина Бориса Михайловича Столярова, 1905 р. народж., звинувачували у належності до «Союзу російських студентів»²². 1939 р. Б. Столяров закінчив Львівський політехнічний інститут та працював спеціалістом з будівництва доріг. На допиті заарештований свідчив, що в інституті було організовано чотири союзи: українців, євреїв, поляків і росіян. Він наголошував, що російський студентський союз не займався політикою, а був насамперед союзом взаємодопомоги. Постановою обласного прокурора із спецсправ від 28 серпня 1940 р. кримінальну справу було припинено, а заарештованого звільнено²³.

Частина російської білої еміграції об'єднувалася з метою відновлення «єдиної та неподільної Росії» у Національний трудовий союз нового покоління (НТСНП). Рівненську філію союзу з 1933 р. очолював Анатолій Семенович Хаджи, 1910 р. народж., який проживав у Рівному по вул. Міцкевича, 9²⁴. За участь у цій організації, крім Анатолія Хаджи, було заарештовано Анну Рижук, Олену Остольську, Антоніну Остольську та ін.²⁵

Отже, представники російської громади на території колишнього Волинського воєводства після встановлення радянської влади у краї опинилися під пильним наглядом органів НКВС. Часто їх звинувачували у належності до білоемігрантських організацій, що було рівнозначним «ворогові народу».

Із перших днів існування радянської влади під пильний нагляд потрапили польські політичні й громадські діячі, колишні поліцейські, осадники. Формально радянська влада не виступала проти польського народу, а лише «проти польських буржуазії та поміщиків», «гнобителів». Однак репресії відбувалися під гаслом «очищення міста і села від ворожих елементів, осадників»²⁶. Переселення польських колоністів на західноукраїнські землі польський уряд розпочав після приєднання Волині до складу Польщі. Це була державна програма, під яку спеціально виділялися земельні, матеріальні й фінансові ресурси. Польський сейм 17 грудня 1920 р. ухвалив закон про прийняття у власність держави

---

²² Там само, спр. 2784, арк. 4–5.

²³ Там само, арк. 35–37.

²⁴ Там само, арк. 23.

²⁵ Там само, спр. 408, арк. 23, 34, 37.

²⁶ *Зашкільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002. – С. 514.

землі в деяких повітах Польської республіки та закон про наділення нижчих чинів польського війська землею²⁷. Одночасно з військовою осадницькою колонізацією відбувався процес заселення західно-українських земель цивільними осадниками.

Осадницька колонізація мала на меті послабити напругу в аграрному секторі власне Польщі. Крім того, військові осадники мусили посилити охорону кордонів Другої Речі Посполитої, тому значна частина осад була розміщена в прикордонних повітах воеводства, особливо в Кременецькому, Рівненському, Здолбунівському.

З листопада 1939 р. місцеві органи НКВС розпочали організацію загальних зборів селян, на яких готувалися рішення про масове виселення осадників²⁸. Фраза Микити Хрущова: «Питання про осадників – це питання класове. Осадник – поліцай в одязі селян» стала фактичним виразом польському осадництву.

Розпочалися арешти, а пізніше депортації польських осадників, про що свідчать кримінальні справи Теофіла Францевича Фарановського²⁹, Стефана Лаврентійовича Новачека³⁰, Станіслава Андрійовича Зювковського³¹, Адама Андрійовича Щерби³² та ін.

Так, 23 березня 1940 р. Клеваньським районним відділом НКВС було заарештовано та відправлено до Рівненської в'язниці Теофіла Францевича Фарановського, 1904 р. народж., що мав осаду на хут. Швалержеров Старожуківської сільської ради Клеваньського району³³. У власності заарештованого був дерев'яний будинок, 9 га землі, сільськогосподарський інвентар. Сім'я складалася з чотирьох осіб. Крім того, що Теофіл Фарановський був осадником, його звинувачували у приналежності до польської поліції. Працюючи поліцейським у с. Дядьковичі із 29 серпня до 17 вересня 1939 р., він «вимагав від солтисів виконання розпоряджень польського уряду, виявляв дезертирів, слідкував, щоб населення не вивішувало червоних прапорів»³⁴.

---

²⁷ Акты Польской республики за 1918–1921 гг. – Варшава, 1921. – С. 61–67.

²⁸ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. У 2-х кн. – Кн. 1. – К., 1994. – С. 129.

²⁹ ДАРО, ф. Р–2771, оп. 2, спр. 2909.

³⁰ Там само, спр. 2932.

³¹ Там само, спр. 2931.

³² Там само, спр. 2930.

³³ Там само, спр. 2909, арк. 6.

³⁴ Там само, арк. 9.

Проте вину Т. Фарановського слідчим довести не вдалося. Постановою заступника начальника управління НКВС по Рівненській області від 7 вересня 1940 р. справу було закрито, заарештованого звільнено³⁵.

У с. Велика Полянка, що у Дубнівському повіті, отримав осаду колишній підофіцер Станіслав Андрійович Зювковський, який з 1919 по 1921 р. служив у 61-му піхотному полку польської армії³⁶. Він проживав на території осади разом з дружиною та двома дітьми, володів 16 га землі³⁷.

У квітні 1937 р. Зювковський вступив до польської організації «Сторонництво народово». Проте наляканий тим, що членів партії будуть висилати у Березу Картузьку, через півроку він припинив своє членство у цій організації. Наступного 1938 р. відмовився від пропозиції вступити в Табір національного єднання («Обоз з'єднання народового» – ОЗН). С. Зювковського, як осадника, заарештували 24 грудня 1939 р. та відправили до Дубнівської в'язниці³⁸. Однак 29 січня 1940 р. постановою слідчого повітового відділу НКВС справу було закрито, а заарештованого звільнено під підписку про невиїзд з місця постійного проживання³⁹.

Так само після приходу радянської влади склалася доля осадника колонії Уланська доля Ярославської гміни Дубнівського повіту Адама Андрійовича Щерби, 1897 р. народж., який володів 12 га землі⁴⁰. Його заарештували 24 вересня 1939 р., однак за постановою оперуповноваженого Дубнівського відділу НКВС від 17 січня 1940 р. Адама Щербу звільнили під підписку про невиїзд⁴¹.

9 грудня 1939 р. співробітники Дубнівського відділу НКВС заарештували колишнього бургомистра містечка Радзивилова Вацлава Станіславовича Цецерського, який народився 1894 р. на території колишньої Варшавської губернії, та відправили у місцеву в'язницю⁴². В. Цецерський з 1917 по 1921 р. служив поручиком, за що отримав 28 га землі й осаду в околиці Радзивилова⁴³.

---

³⁵ Там само, арк. 27.

³⁶ Там само, спр. 2931, арк. 5зв.

³⁷ Там само, арк. 4.

³⁸ Там само, арк. 5зв.

³⁹ Там само, арк. 11–12.

⁴⁰ Там само, спр. 2930, арк. 3.

⁴¹ Там само, арк. 8.

⁴² Там само, спр. 2929, арк. 6зв.

⁴³ Там само, арк. 9зв.

Цікавим є факт, що 11 грудня 1939 р. на ім'я прокурора м. Дубна від 69 жителів м. Радзивилова було подано прохання на підтримку заарештованого, в якому відмічалось: «Знаємо Цецерського В. С. з 1923 року, він був головою союзу інвалідів, не належав до політичних партій, був на боці інтересів населення, допомагав бідним»⁴⁴. 17 січня 1940 р., згідно з постановою оперуповноваженого Дубнівського відділу НКВС, кримінальну справу В. Цецерського було припинено, у нього було взято підписку про невиїзд з місця постійного проживання.

Радянська влада переслідувала не лише польських осадників, службовців, поліцейських, а й членів їхніх сімей. Прикладом слугує кримінальна справа Тадеуша Костянтиновича Сташевського (Янушайтіса), який народився у м. Ченстохові 1906 р.⁴⁵ Його брат Маріан Янушайтіс був колишнім військовим генералом польської армії, за участь у війні 1920 р. отримав військову осаду розміром 25 га землі у Кременецькому повіті. Маріан Янушайтіс був відомий негативним ставленням до політики волинського воєводи Генрика Юзевського, який проводив у 1928–1938 рр. «волинський експеримент», спрямований на порозуміння з українцями. На повітовому з'їзді військових осадників у Вишневі Кременецького повіту наголошувалося: «У Польщі панує безлад – костели не відібрані, школи захоплені русинами, земля переходить у чужі руки»⁴⁶. 1937 р. група на чолі з Маріаном Янушайтісом вступила до праворадикальної партії «Сторонництво народове», яка поширювала гасла польського націоналізму.

Після приходу радянської влади вся сім'я Янушайтісів опинилася під пильним оком НКВС. Було заарештовано самого генерала Маріана Янушайтіса, його братів Антонія (учасник війни 1920 р., мав чин сержанта, отримав декілька нагород від польського уряду), Веслава (брав участь у війні 1920 р., командував батальйоном), сестру Юзефу, яку звинувачували у допомозі братам⁴⁷.

Страх бути заарештованими змусив ще одного брата Тадеуша та сестру Анну перейти на нелегальне становище й змінити прізвище Янушайтісів на Сташевських. Вони певний час проживали у м. Рівному по вул. Домбровського, 36, на квартирі у Станіслава Зентара, який допоміг їм виготовити паспорти на нове прізвище⁴⁸. Однак 22 квітня 1940 р. Та-

---

⁴⁴ Там само, арк. 11.

⁴⁵ Там само, спр. 3337, арк. 4.

⁴⁶ Державний архів Волинської області, ф. 46, оп. 9, спр. 2918, арк. 5.

⁴⁷ ДАРО, ф. Р-2771, оп. 2, спр. 3337, арк. 19.

⁴⁸ Там само, арк. 20.

деуша було заарештовано й відправлено до Рівненської тюрми. Його справу 7 липня 1940 р. передано на розгляд Особливої наради НКВС, але рішення винесено не було.

У вересні 1941 р. Тадеуша Сташевського-Янушайтіса було звільнено у зв'язку з амністією згідно з указом президії Верховної ради СРСР від 12 серпня 1941 р. «Про амністію польських громадян» та відправлено до м. Куйбишева. Постановою заступника начальника Другого управління НКВС СРСР від 13 січня 1942 р. справу Тадеуша Сташевського-Янушайтіса було припинено, а постановою прокурора Рівненської області від 29 квітня 1994 р. справу закрито за відсутністю у діях заарештованого ознак злочину⁴⁹.

Значна частина військових осадників мала нагороди за участь у військових діях. Так, бронзовою медаллю за участь у військових діях 1918–1921 рр. було нагороджено Йосипа Івановича Морського, 1898 р. народж. Він отримав від польської влади осаду Станицово № 1, володів 10 га землі у Здолбунові, мав будинок, двоє коней, дві корови⁵⁰. Співробітники органів НКВС арештували Йосипа Морського 19 жовтня 1939 р. за звинуваченням у тому, що «він є керівником військових осадників осади Станицово і вів боротьбу проти революційного руху»⁵¹. Як бачимо, звинувачення були стандартними, нічим особливим не вирізнялися. Як і у багатьох інших справах, постановою Здолбунівського відділу НКВС від 22 січня 1940 р. справу було закрито, заарештованого звільнено⁵².

Однак саме у цій кримінальній справі збереглася довідка про те, що Й. Морський як осадник разом зі своєю сім'єю (мав дружину та двоє дітей) 10 лютого 1940 р. «погружон у вагон ешэлона и отправлен по месту назначения»⁵³. Можна стверджувати, що так само складалася доля переважної більшості військових осадників, адже радянська влада активно «деполонізувала» терени.

Осадники, польські чиновники, підприємці були одними з перших, хто потрапив під депортаційну хвилю. Перша масова депортація населення західних областей України відбувалася згідно з постановою РНК СРСР від 29 грудня 1939 р. № 2122-617 сс («цілком таємно») про виселення із західних областей України польських осадників у Кировську,

---

⁴⁹ Там само, арк. 32.

⁵⁰ Там само, спр. 2917, арк. 4.

⁵¹ Там само, арк. 6.

⁵² Там само, арк. 11.

⁵³ Там само, арк. 12.

Пермську, Вологодську, Архангельську, Іванівську, Ярославську, Новосибірську, Свердловську й Омську області, Красноярський і Алтайський краї та Комі АРСР на лісорозробки. Для проведення депортаційних акцій західні області УРСР було поділено на оперативні дільниці, які очолювали спеціальні трійки⁵⁴. Постановою ЦК КП(б)У регламентувалося використання власності осадників. Попереду ще були нові депортації, які охоплювали різні соціальні групи й національності західноукраїнського суспільства.

Процес радянізації на західноукраїнських землях супроводжувався загостренням політичної боротьби, яку повели з новим радянським режимом польські підпільні організації.

У вересні 1939 р. за наказом Головнокомандувача польських збройних сил у Варшаві було створено підпільну військовою організацію Служба для перемоги Польщі («Служба звиценству Польські» – СЗП), яку очолив генерал Міхал Токажевський-Карашевич⁵⁵.

СЗП швидко активізувала роботу на території краю. Місцем перебування коменданта округу «Волинь» стало місто Рівне, в якому було створено штаб. До початку масових переслідувань налагоджено зв'язок між комендантом округу «Волинь» у Рівному та представниками організації у Варшаві та Львові. З початку виникнення СЗП на Волині його очолив емісар з Варшави, полковник Тадеуш Маєвський, «Шмігель». Т. Маєвський прибув на територію краю у грудні 1939 р. з метою здійснити постурядкування самостійних конспіративних груп керівництву СЗП.

Потребу об'єднання дрібних конспіративних груп у міцнішу структуру, яка б підпорядковувалася польському еміграційному урядові у Парижі, а з червня 1940 р. – у Лондоні, було спричинено насамперед активізацією боротьби органів НКВС з польськими підпільними групами. Новою міцнішою структурою мав стати Союз збройної боротьби («Зв'язок валькі збройней» – ЗВЗ), який був заснований за наказом генерала Владислава Сікорського як таємна військова організація – складова польських збройних сил⁵⁶.

Циркуляром № 1 Союзу збройної боротьби (ЗВЗ) визначалося утворення обшару № 3, до якого входили Львівське, Тернопільське, Стані-

---

⁵⁴ Киричук Ю. А. Терор і тероризм у Західній Україні // Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст.: Істор. нариси. – К., 2002. – С. 548–595.

⁵⁵ Зашикільняк Л., Крикун М. Зазн. праця. – С. 516.

⁵⁶ Польське підпілля 1939–1941. – Т. 1. – Варшава; К., 1998. – С. 30.

славське та Волинське воеводства, центр знаходився у Львові. Обшар поділявся на округи, зокрема, Волинська округа – територія колишнього Волинського воеводства⁵⁷. Воеводським комендантом ЗВЗ призначено Тадеуша Маєвського. Для виконання особливих доручень у розпорядженні воеводської коменди перебували Єжи Потапов з Варшави, рівненська студентка Яніна Сулковська, вчителька з Рівного Яніна Липаковська⁵⁸.

У березні 1940 р. кур'єр зі Львова передала Маєвському наказ, де наголошувалося на необхідності організувати акції проти вивезення польського населення вглиб СРСР, а як практичні заходи рекомендувалося провести диверсії на залізниці. Перед Т. Маєвським ставилося завдання зіпсувати телеграфний і телефонний зв'язок на ділянці Здолбунів–Львів, однак лише у тих місцях, які віддалені від населених пунктів, щоб не дати приводу до репресій стосовно поляків, які проживали у навколишніх селах. Також рекомендувалося підірвати Сарненський залізничний міст через річку Случ.

Тадеушу Маєвському вдалося створити повітову коменду ЗВЗ у Луцьку, комендантом якої був Петро Можецький, у Здолбуніві (комендант Станіслав Вонк), у Сарнах (комендант Зигмунд Залеський), у Володимирі-Волинському (комендант Марцель Казмітчик). Однак, коменду у Сарнах укомплектувати не вдалося, оскільки її керівника Зигмунда Залеського було заарештовано⁵⁹. При волинській воеводській коменді ЗВЗ у Рівному було створено чотири відділи. Важливо те, що у місті існувало чотири конспіративні квартири по вул. Горького, 65, Пеша, 8, Сталіна, 310, та Нарutowича, 6⁶⁰. В інших повітах коменди ЗВЗ створено не було через переслідування органами НКВС. Після укомплектування повітової коменди Т. Маєвський рекомендував зосередитися на організації спеціальних дружин чисельністю 12 осіб кожна. Серед них мав бути командир, заступник та десять членів коменди, які мали добре володіти саперною та вибуховою справою.

Особи, що вступали до організації, складали присягу: «Я даю присягу, кладучи руки на хрест перед Божою королевою корони польської, що буду берегти честь польську, а також буду, не шкодуючи сил, не шкодуючи життя, до останньої каплі крові віддавати себе справі відновлення Польщі»⁶¹.

---

⁵⁷ ДАРО, ф. Р–2771, оп. 2, спр. 1024, арк. 37.

⁵⁸ Там само, арк. 48.

⁵⁹ Там само, арк. 47.

⁶⁰ Там само, арк. 52.

⁶¹ Там само, арк. 51.

Активним учасником Союзу збройної боротьби був Іван Корнафель, 1893 р. народж., який з 1921 р. проживав у Рівному, закінчив польську гімназію. Саме на квартирі у Корнафеля зупинявся Маєвський⁶².

Радянська Волинь була досить складною територією для функціонування польської конспірації з огляду на переслідування органами НКВС та загострення у краї польсько-українських взаємин. У червні 1940 р. працівники органів НКВС провели допити членів підпільної польської організації Я. Динаковської, Т. Маєвського, Р. Каспицького⁶³. У вересні цього ж року було заарештовано Івана Валентиновича Корнафеля. Після серії допитів його відправили до виправно-трудового табору терміном на 8 років⁶⁴.

Згідно зі ст. 1 указу президії Верховної ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце у період 30–40-х і початку 50-х років» Івана Корнафеля було реабілітовано. Як склалася його подальша доля, не відомо.

На Рівненщині існували також дрібні польські організації, які вели боротьбу з радянською владою. Це були переважно молодіжні організації. У березні 1940 р. органи НКВС заарештували членів польської молодіжної націоналістичної організації, жителів м. Дубно. До осередку входили Броніслав Шевчик, Мечислав Милачевський, Станіслав Канікула, Йосип Сидорович, Володимир Андрушко та інші. Організацію утворив у жовтні 1939 р. колишній студент Варшавського університету Зигмунд Румпель. Метою було відновлення польської держави у її довоєнних кордонах. Молодь сподівалася на організацію весною 1940 р. за допомогою західних держав збройного повстання. Організація мала зв'язки з Генеральним штабом румунської армії через міста Рівне, Луцьк, Кременець, Ковель, Львів і керувалася вказівками за підписом В. Сікорського⁶⁵.

Організація складалася з окремих ланок, зберігаючи при цьому повну конспірацію, зв'язки між членами групи та керівниками здійснювалися шляхом шифрованого листування, кожен юнак мав псевдо. Завданням членів цієї підпільної групи було вербування нових людей, збирання відомостей розвідувального характеру, здійснення диверсій, поширення листівок. Зброю планувалося зберігати у склепах на католиць-

---

⁶² Там само, арк. 5, 17.

⁶³ Там само, арк. 86.

⁶⁴ Там само, арк. 94.

⁶⁵ Там само, спр. 1004, арк. 7.

кому кладовищі у м. Дубно. Юнаки намагалися шляхом кидання петарди провести детонацію порохового складу, що розташовувався біля військового гарнізону, але не змогли цього здійснити через надійну охорону складу. На 30 березня 1940 р. готували вибух мосту, що з'єднував місто з вокзалом і військовим гарнізоном, але напередодні операції були заарештовані працівниками органів НКВС⁶⁶.

За участь у антирадянській повстанській організації членів групи було засуджено Особливою нарадою при НКВС СРСР на різні терміни виправно-трудоих таборів. Рішенням Особливої наради при НКВС СРСР від 29 березня 1941 р. до 8 років виправно-трудоих таборів було засуджено Йосипа Андрійовича Сидоровича⁶⁷, рішенням Особливої наради від 25 січня 1941 р. Володимир Іванович Андрушко також отримав 8 років виправно-трудоих таборів⁶⁸. На підставі ст. 1 указу президії Верховної ради СРСР від 16 січня 1989 р. обох було реабілітовано.

Отже, після вступу військ Червоної армії на територію Рівненщини почалися арешти й виселення діячів політичних і громадських організацій, поміщиків, підприємців, осадників, адвокатів, вчителів. Як метод політичного переслідування широко використовувалися депортації. Переслідувань зазнали представники різних національностей, всі хто не вписувався у нову радянську систему, серед них значну частину склали росіяни та поляки, які проживали в краї.

---

⁶⁶ Там само, арк. 29–33.

⁶⁷ Там само, спр. 1003.

⁶⁸ Там само, спр. 1004.